

**ԱՄՆ ԷՆԵՐԳԵՏԻԿ ԴԻՎԱՆԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՄԱՐՏԱՀՐԱՎԵՐՆԵՐԸ
ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԷՆԵՐԳԵՏԻԿ ՇՈՒԿԱՆԵՐԻ ՎԵՐԱՓՈՒՄՄԱՆ
ՊԱՅՄԱՆՆԵՐՈՒՄ (ՀԱՐԱՎԿՈՎԿԱՅԱՆ ՈՒՂՂՈՒԹՅՈՒՆ)***

ՎԱՀԵ ԴԱՎԹՅԱՆ, ՄԻԼՎԱ ԽԱՉԻԿՅԱՆ

Հոդվածում դիտարկվել են ԱՄՆ էներգետիկ դիվանագիտության առանցքային ասպեկտները արդի փուլում համաշխարհային էներգետիկ շուկայի վերափոխման համատեքստում: Ուսումնասիրվել են ԱՄՆ հիմնական ռազմավարական փաստաթղթերը, որոնցում արտացոլված են էներգետիկ անվտանգության և էներգետիկ ռազմավարության խնդիրները: Ժամանակակից քաղաքական և տնտեսական մարտահրավերների համատեքստում ներկայացվել են «էներգետիկ գերակայության» (Թրամփ) և «էներգետիկ անկախության» (Նիքսոն) հայեցակարգերի առանձնահատկությունները իրագործման տեսանկյունից: Դիտարկվել է ԱՄՆ էներգետիկ հաշվեկշռի կառուցվածքը, ինչը հնարավորություն է տվել որոշելու ածխաջրածնային պաշարների, հատկապես նավթամթերքի արտաքին մատակարարումներից կախվածության մակարդակը: Ածխաջրածինների շուկայում (բնական գազ և նավթ) ու վերականգնողական էներգետիկայի ոլորտում ԱՄՆ առաջնահերթություններն ուսումնասիրվել են կլիմայական օրակարգի (մասնավորապես՝ 2015 թ. Փարիզյան համաձայնագրի) դիտանկյունից: Հատուկ ուշադրություն է դարձվել ԱՄՆ-ից, մասնավորապես՝ դեպի եվրոպական շուկաներ հեղուկ բնական գազի արտահանման խնդիրներին: Բացահայտվել են ԱՄՆ էներգետիկ դիվանագիտության հիմնական ռիսկերն ու մարտահրավերները ուկրաինական հակամարտության, ինչպես նաև Ռուսաստանի հետ աշխարհաքաղաքական առճակատման համատեքստում: Դիտարկվել է ԱՄՆ էներգետիկ ռազմավարությունը Հարավային Կովկասում: Բացահայտվել են Հայաստանի, Վրաստանի և Ադրբեջանի հետ ԱՄՆ էներգետիկ համագործակցության հիմնական առանձնահատկություններն աշխարհաքաղաքական մարտահրավերների ծիրում:

Բանալի բառեր - *ԱՄՆ, էներգետիկա, դիվանագիտություն, անվտանգություն, կլիմայական փոփոխություններ, Հարավային Կովկաս*

* Սույն հոդվածը ֆինանսավորվել է ԱՄՆ պետքարտուղարության դրամաշնորհի շրջանակում: Այստեղ արտահայտված են հեղինակների դիրքորոշումները, որոնց համընկումը ԱՄՆ պետքարտուղարության դիրքորոշումներին պարտադիր չէ:

This article was funded by a grant from the United States Department of State. The opinions, findings and conclusions stated herein are those of the authors and do not necessarily reflect those of the United States Department of State.

Ներածություն

Սառը պատերազմի ավարտից հետո ԱՄՆ-ն առավել մեծ ուշադրություն է դարձնում համաշխարհային էներգետիկ ռեսուրսների անարգել հասանելիությանը՝ էլնելով ազգային անվտանգության և տնտեսության կայուն գործունեության ապահովման անհրաժեշտությունից: Ռազմական և տնտեսական հզորության նոր համաշխարհային կենտրոնների ի հայտ գալն ապակայունացրել է ԱՄՆ-ի առաջնորդությունը բազմաթիվ ռազմավարական ոլորտներում: Ժամանակակից իրողություններում ԱՄՆ-ն աշխատում է վերականգնել քաղաքական, տնտեսական, ռազմական և այլ ոլորտներում իր հիմնարար առավելությունները: Մինչդեռ համաշխարհային տնտեսական իրավիճակը, որը բնութագրվում է սուղ էներգառեսուրսների հասանելիության համար աճող մրցակցությամբ, լայնածավալ կառուցվածքային փոփոխություններով, նոր ճգնաժամերով և համաշխարհային էներգետիկ շուկաներում գների անկայունությամբ, ազգային էներգետիկ կայուն քաղաքականությունների մշակումը դարձրել է ժամանակի հրամայական ողջ աշխարհում: ԱՄՆ էներգետիկ քաղաքականությունը զգալի փոփոխություններ է կրել վերջին տասնամյակների ընթացքում՝ պայմանավորված այնպիսի գործոններով, ինչպիսիք են համաշխարհային էներգետիկ համակարգի վերափոխումները, թերթաքարային հեղափոխությունը ԱՄՆ-ում, ԱՄՆ էներգետիկ հաշվեկշռի զգալի փոփոխությունները, համաշխարհային կլիմայական օրակարգը, վերականգնողական էներգիայի աղբյուրների ինտենսիվ զարգացումը և Ռուսաստանի ու Չինաստանի հետ աշխարհաքաղաքական առճակատման խորացումը: Այսօր ԱՄՆ էներգետիկ դիվանագիտության հիմնական մարտահրավերը արտաքին էներգետիկ ռազմավարության դիվերսիֆիկացումն է: Այս առումով Հարավային Կովկասն ունի առանձնահատուկ նշանակություն՝ որպես Կենտրոնական Ասիայից դեպի Եվրոպա նավթի և գազի մատակարարման տարանցիկ գոտի, որտեղ ԱՄՆ-ը ձգտում է նվազեցնել Ռուսաստանի մատակարարումներից կախվածությունը: Հոդվածը կառուցված է դեդուկտիվ սկզբունքով: Առաջին մասը վերաբերում է ներկա փուլում ԱՄՆ էներգետիկ դիվանագիտության խնդիրներին՝ համաշխարհային էներգետիկ անվտանգության ռիսկերի և մարտահրավերների պայմաններում: Աշխատության երկրորդ մասը անմիջականորեն նվիրված է Հարավային Կովկասում ԱՄՆ էներգետիկ դիվանագիտությանը:

Աշխատանքի հիմնական հետազոտական նպատակներն են՝ վերլուծել ԱՄՆ արտաքին էներգետիկ ռազմավարությունը՝ արտաքին քաղաքականությանը, միջազգային տնտեսական հարաբերություններին վերաբերվող և այլ ռազմավարական փաստաթղթերի ուսումնասիրության միջոցով, բացահայտել Հարավային Կովկասի էներգետիկ շուկաների և ենթակառուցվածքային էներգետիկ համակարգերի նշանա-

կությունը ԱՄՆ-ի՝ կասպից-սևծովյան մեգատարածաշրջանում էներգետիկ ռազմավարության շրջանակներում, և վերլուծել Հարավային Կովկասի երկրների էներգետիկայի զարգացման ծրագրերը՝ էներգետիկայի ոլորտում նրանց արտաքին ուղենիշները բացահայտելու նպատակով:

ԱՄՆ էներգետիկ դիվանագիտությունը նոր աշխարհաքաղաքական վերափոխումների համատեքստում

Այսօր վառելիքի ավանդական տեսակները, ինչպես նաև միջուկային էներգիան առանցքային տեղ են զբաղեցնում ԱՄՆ էներգետիկ հաշվեկշռում: Այս փաստը ստիպում է մեծ ուշադրություն դարձնել վերականգնվող էներգետիկայի զարգացմանը և խթանել մթնոլորտում ածխաթթու գազի արտանետումները նվազեցնելու գլոբալ քաղաքականությունը՝ համաձայն 2015 թ. Փարիզյան համաձայնագրի: ԱՄՆ-ն Չինաստանից հետո էներգիայի սպառման և արտադրության ծավալներով երկրորդ երկիրն է: Թերթաքարային բումի շնորհիվ ԱՄՆ-ն դարձել է էներգակիրների մեծ մասի առաջատար արտահանողն աշխարհում: Բնական պաշարների արդյունահանման նոր տեխնոլոգիաները նպաստել են նավթի և բնական գազի արդյունահանման ծավալների զգալի աճին: Ներկայումս ԱՄՆ-ն հեղուկ բնական գազի զուտ արտահանող է: ԱՄՆ-ում նավթի և գազի արդյունահանման ծավալների արագ աճը 2014 թ. հանգեցրեց վառելիքի գների կաթվածահարմանը և նպաստեց Նավթ արտահանող երկրների կազմակերպության (ՕՊԵԿ) և Ռուսաստանի համագործակցությանը՝ նավթի համաշխարհային գները կայունացնելու նպատակով արդյունահանումը կառավարելու հարցում:

Աժուխը, որը ԱՄՆ-ում հիմնականում օգտագործվում էր էլեկտրաէներգիայի արտադրության համար, 2019 թ. ապահովել է էլեկտրաէներգիայի արտադրության 23%-ը, մինչդեռ 2007 թ.-ից ածխի ընդհանուր սպառումը բնական գազի և վերականգնողական էներգետիկայի հետ աճող մրցակցության պայմաններում նվազել է 48%-ով¹: Վերջին տարիներին ԱՄՆ-ում արագորեն զարգանում է վերականգնողական էներգետիկան՝ շնորհիվ պետական աջակցության քաղաքականության, մինչդեռ միջուկային էներգետիկայի ոլորտում կան զգալի մարտահրավերներ՝ պայմանավորված շահագործումից դուրս եկող ռեակտորների քանակի աճով:

Մոլորակի բնակչության 5%-ից էլ պակաս բնակչություն ունեցող ԱՄՆ-ն արտադրում է համաշխարհային ՀՆԱ-ի ավելի քան 20%-ը և սպառում է աշխարհում արտադրված ողջ նավթի մոտ 24%-ը (ԱՄՆ-ում սեփական նավթի ապացուցված պաշարները կազմում են նավթի հա-

¹ See U.S. Energy in the 21st Century: A Primer. Congressional Research Service. March 16, 2021. URL: <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R46723>

մաշխարհային պաշարների 2,5%-ը՝ զբաղեցնելով 11-րդ տեղն աշխարհում), բնական գազի 22%-ը (ապացուցված պաշարների 3%-ը, 6-րդ տեղը) և ածխի գրեթե 20%-ը (ապացուցված պաշարների 27%-ը, 1-ին տեղը): Աշխարհում արտադրվող ողջ առաջնային էներգիայի սպառման գրեթե 22%-ը բաժին է ընկնում ԱՄՆ-ին²: Բ. Օբամայի նախագահության օրոք պետական էներգետիկ քաղաքականության հիմնական շեշտը դրվել է վերականգնողական էներգետիկայի զարգացման վրա: Մյուս կողմից՝ բացասական էր ընկալվում թերթաքարային հանքարդյունահանման զարգացումը: Դ. Թրամփի՝ նախագահ ընտրվելուց հետո ԱՄՆ-ի էներգետիկ քաղաքականության տրամաբանությունը զգալի փոփոխություններ կրեց: Բավական է դիտարկել «Առաջին հերթին՝ Ամերիկան. էներգետիկայի պլանը» («America First Energy Plan») համոզվելու համար, որ ԱՄՆ էներգետիկ ռազմավարությունը հիմնված է բացառապես էներգիայի ավանդական աղբյուրների, մասնավորապես թերթաքարային պաշարների և ածուխի ոլորտների զարգացման վրա: Այս առումով Փարիզյան կլիմայի համաձայնագրից ԱՄՆ-ի դուրս գալը վկայում է ամերիկյան նախագահի՝ իր ռազմավարության ճիշտ լինելու խորին համոզմունքի մասին: ԱՄՆ թերթաքարային պաշարները գնահատվում են 50 մլրդ ԱՄՆ դոլար, և ճանապարհների, դպրոցների ու հանրային ենթակառուցվածքների վերականգնումը Թրամփը կապում էր թերթաքարային էներգետիկայի զարգացման հետ: «էներգետիկայի պլանը» ենթադրում էր առկա ռեսուրսների առավելագույն օգտագործում՝ ներմուծումը նվազեցնելու, արտահանումը բարելավելու և, հետևաբար, ներքին ցածր գներ ունենալու համար: Ջ. Բայդենի օրոք ԱՄՆ «էներգետիկ կուրսը» զգալիորեն փոփվել է. Վաշինգտոնը նորից միացել է Փարիզյան համաձայնագրին, և նախագահը հայտարարել է «կանաչ» էներգետիկային համապարփակ աջակցության մասին՝ կայուն և ապակարբոնացված էներգետիկայի զարգացում ապահովելու նպատակով:

«Թերթաքարային հեղափոխությունը» և ռեսուրսների առատությունը ԱՄՆ-ում կարող են թյուրըմբռնում առաջացնել, թե ամերիկյան տնտեսության ինքնաբավության շնորհիվ Միացյալ Նահանգները կարող է իրեն թույլ տալ մեկուսացված լինել համաշխարհային էներգետիկ շուկայից: Այնուամենայնիվ, էներգետիկ շուկաները և էներգակիրների համաշխարհային գները զգալի ազդեցություն ունեն ԱՄՆ տնտեսության վրա: ՕՊԵԿ-ը վճռորոշ դեր է խաղում նավթամթերքի գների սահմանման գործում, ինչը լուրջ խնդիրներ է ստեղծում ԱՄՆ էներգետիկ ոլորտի համար և դրդում է ԱՄՆ իշխանություններին մշակելու մեխանիզմներ՝ համաշխարհային տնտեսությունում նավթի գները ընդունելի մակարդակում պահելու համար: Մեր օրերում, ուկրաինական

---

² Sté u Davtyan V. (2018). New World Energy Order: The Obstacles to the Golden Age of American Energy Dominance. *International Journal of Energy Economics and Policy*, 8(4), p. 157-168:

հակամարտությամբ պայմանավորված, նավթի գների կտրուկ աճի համատեքստում, ռուսական նավթի գների վերին շերտը սահմանելու համար ԱՄՆ-ն առաջարկում է մշակել մեխանիզմ (մոտ 60 ԱՄՆ դոլար մեկ բարելի դիմաց): Հաշվի առնելով նավթի ժամանակակից շուկայի կոնյունկտուրան՝ դա կարող է բախվել բազմաթիվ խնդիրների, որոնցից առաջնայինը 2016 թ. կնքված «ՕՊԵԿ+» գործարքն է՝ գները բարձր պահելու համար նավթ արդյունահանող երկրներին քվոտաներ հատկացնելու վերաբերյալ:

Էներգետիկ դիվանագիտությունը կենտրոնական դեր է խաղում ԱՄՆ արտաքին քաղաքականության մեջ: Որպես նավթի և գազի արտադրանքի խոշոր արտահանող՝ ԱՄՆ-ն փոխել է իր էներգետիկ քաղաքականության հիմնական մոտեցումը՝ սակավությունից անցում դեպի էներգակիրների առատությունից առավելագույն օգուտ ստանալը³: Այնուամենայնիվ, էներգետիկ անվտանգությունն ու էներգետիկ անկախությունը մնում են առաջնահերթ ուղղություններ ԱՄՆ էներգետիկ քաղաքականության մեջ: Թրամփի օրոք ընդունվել էր «էներգետիկ գերակայության» հայեցակարգը, որն արտացոլված էր 2017 թ. «Ազգային անվտանգության ռազմավարությունում»: «էներգետիկ գերակայությունը» շատ ավելի հին և մնայուն՝ «էներգետիկ անկախության» հայեցակարգի տրամաբանական ընդլայնումն է, որն առաջին անգամ կիրառվել էր ԱՄՆ նախագահ Նիքսոնի օրոք⁴: «էներգետիկ գերակայության» հայեցակարգով համաշխարհային էներգետիկ համակարգում ԱՄՆ-ն դիտարկվում է որպես առաջատար արտադրող, սպառող և նորարար: Այն նպատակ ունի խթանել Միացյալ Նահանգների բարգավաճումը էներգետիկայի ապահով զարգացման համար խոչընդոտները նվազեցնելու, արտահանումը խթանելու, էներգիայի աղբյուրները, մատակարարման ուղիները դիվերսիֆիկացնելու, էներգետիկ անվտանգությունն ապահովելու, էներգիայի համընդհանուր հասանելիությունն ու էներգիայի ոլորտում ԱՄՆ-ի տեխնոլոգիական առաջընթացը խթանելու միջոցով:

2020 թ. Թրամփի օրոք, Միացյալ Նահանգները, լինելով երկրորդ ամենաշատ ջերմոցային գազեր արտանետողը աշխարհում, դուրս եկավ Փարիզյան համաձայնագրից, ինչը նշանակում էր վերադարձ ավանդական էներգետիկ քաղաքականությանը: «Առաջին հերթին՝ Ամերիկան» կողմնորոշումը որդեգրած ավանդական էներգետիկ քաղաքականությունը նպատակ ուներ խթանել ածխաջրածինների և միջուկային էներգետիկայի արդյունաբերությունը, ամրապնդել էներգետիկ անկախությունը և խրախուսել էներգակիրների արտահանումը՝ միաժամանակ նվազեցնելով վերականգնվող էներգետիկային աջակցությունը:

³ St' u Energy Policies of IEA Countries. United States. 2019 Review. September 2019. URL: <https://www.iea.org/reports/energy-policies-of-iea-countries-united-states-2019-review>

⁴ St' u **Ladislav S., Tsafos N.** (2020). Race to the Top. The Case for a New U.S. International Energy Policy. *Center For Strategic and International Studies*. URL: <https://www.csis.org/analysis/race-top-case-new-us-international-energy-policy>

նր⁵: Չնայած այն հանգամանքին, որ ԱՄՆ-ի լիովին հրաժարվելը Փարիզյան համաձայնագրից կարող էր տևել մի քանի տարի, այն զգալի ազդեցություն ունեցավ քիչ արտանետումներով էներգետիկայի ոլորտներում ներդրումների հանդեպ համաշխարհային վստահության վրա: Ակնհայտ է, որ կլիմայական օրակարգը ԱՄՆ-ում դարձել է հանրապետականների և դեմոկրատների միջև մշտական քաղաքական առճակատման առիթ:

Այսպես, նախագահ դառնալու առաջին իսկ օրը Բայդենը հայտարարեց ԱՄՆ-ի Փարիզյան համաձայնագրին կրկին միանալու մասին: Բայդեն-Նարիսի վարչակազմը կլիմայական օրակարգը հայտարարել է ԱՄՆ-ի անմիջական առաջնահերթություն՝ նպատակ ունենալով 2050 թվականին հասնել զուտ զրոյական արտանետումների: «Ազգային անվտանգության ռազմավարության միջանկյալ ուղեցույցում» (2021 թ.) մաքուր էներգետիկայի վերափոխումը համարվում է Միացյալ Նահանգների տնտեսական վերականգնման կենտրոնական հենասյուն՝ խթանելով ինչպես ներքին բարգավաճումը, այնպես էլ ԱՄՆ-ի՝ որպես կլիմայական օրակարգի առաջատարի և առաջնորդի նկատմամբ միջազգային վստահության աճը⁶: Այսպիսով, ԱՄՆ-ի արդի պետական էներգետիկ քաղաքականությունը կառուցված է կլիմայական օրակարգի շուրջ և նպատակ է հետապնդում միջազգային ասպարեզում խթանել այդ օրակարգը՝ վերականգնողական էներգետիկայի զարգացման ծրագրերի իրականացման և կանաչ ենթակառուցվածքներում ներդրումների միջոցով:

Բնապահպանական առաջնահերթությունն ԱՄՆ-ի էներգետիկ քաղաքականության մեջ արտացոլված է նաև «Միացյալ Նահանգների երկարաժամկետ ռազմավարության» մեջ: ԱՄՆ-ն ձգտում է հավակնոտ նպատակի՝ 2030 թվականին նվազեցնելու ջերմոցային գազերի զուտ արտանետումները 50-52%-ով՝ 2005 թ. մակարդակի համեմատությամբ, և հասնելու զրոյական արտանետումներով տնտեսության ոչ ուշ, քան 2050 թվականին⁷: Մինևույն ժամանակ ԱՄՆ այժմյան էներգետիկ քաղաքականությունը համապատասխանում է ՄԱԿ-ի Կայուն զարգացման ծրագրի նպատակներին, մասնավորապես՝ յոթերորդ գլոբալ նպատակին, այն է՝ ապահովել մատչելի, հուսալի և էկոլոգիապես կայուն էներգիայի աղբյուրներ: ԱՄՆ-ն, դիրքավորվելով որպես կլիմայական օրակարգի համաշխարհային առաջատար, խթանում է Փարիզյան համաձայնագրի շրջանակներում «Ազգային մակարդակով սահ-

---

⁵ Տե՛ս Hongyuan Yu (2018). The U.S. Withdrawal From the Paris Agreement: Challenges and Opportunities for China. *China Quarterly of International Strategic Studies*. 04:02, p. 281-300. DOI: <https://doi.org/10.1142/S2377740018500100>

⁶ Տե՛ս Renewing America's Advantages. Interim National Security Strategic Guidance. March 2021. URL: <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2021/03/NSC-1v2.pdf>

⁷ Տե՛ս The Long-Term Strategy of the United States. Pathways To Net-Zero Greenhouse Gas Emissions By 2050. November 2021. URL: <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2021/10/US-Long-Term-Strategy.pdf>

մանված գործողությունների/ներդրումների» (Nationally Determined Contributions, NDC) ընդունումն այլ խոշոր տնտեսությունների կողմից մինչև 2030 թ.՝ գլոբալ կլիմայական առաջընթացն արագացնելու և գլոբալ միջին ջերմաստիճանային աճը 1,5°C-ի սահմաններում ապահովելու նպատակով: Այսպիսով, ԱՄՆ-ն մտադիր է բնապահպանական նոր նորմերի և կանոնների ձևավորման միջոցով ամրապնդել իր անվերապահ գերակայությունն աշխարհում: Ըստ երևույթին, առաջիկա տարիներին և, հնարավոր է, նույնիսկ տասնամյակներում կլիմայական օրակարգը կմնա ԱՄՆ արտաքին քաղաքականության գլխավոր թեմաներից և գործիքներից մեկը:

ԱՄՆ-ի կողմից կլիմայական օրակարգի գլոբալ խթանումն ունի աշխարհաքաղաքական զգալի նշանակություն գործընկեր երկրների էներգետիկ ինքնիշխանության ամրապնդման համար: Էներգետիկական ընդհանուր առմամբ նշանակալի դեր է խաղում թիրախ երկրներում ամերիկյան ազդեցության ոլորտների ընդլայնման և աշխարհաքաղաքական մրցակիցների դիրքերի թուլացման գործում: Համապատասխանաբար՝ ամերիկյան էներգետիկ դիվանագիտության առաջնահերթություններից է Ռուսաստանի և Չինաստանի էներգետիկ դիվանագիտության լծակների թուլացումը արտաքին հարթակներում:

Միջազգային ասպարեզում ամերիկյան էներգետիկ դիվանագիտությունը դրսևորվում է կառավարական տարբեր մակարդակներում մասնավոր և պետական հատվածների ակտիվ ներգրավմամբ: ԱՄՆ-ի միջազգային էներգետիկ քաղաքականությունն իրականացվում է Պետքարտուղարության էներգետիկ ռեսուրսների բյուրոյի (Bureau of Energy Resources (ENR)) միջոցով: Ի սկզբանե այն նախագծված էր որպես «Համաշխարհային թերթաքարային գազի նախաձեռնություն» (Global Shale Gas Initiative)՝ այդ գազի ոլորտը խթանելու համար⁸: Նախաձեռնության օրակարգը ժամանակի ընթացքում ընդլայնվեց, և ամերիկյան էներգետիկ դիվանագիտության համար այն դարձավ առանցքային կառավարական կառույց: ENR-ի նպատակն է խթանել ԱՄՆ-ի առաջնորդությունը գլոբալ էներգետիկ հարցերում, ինչպիսիք են կլիմայական օրակարգը և Միացյալ Նահանգների, նրա դաշնակիցների ու գործընկերների համար էներգետիկ անվտանգությունը: ENR-ը գործում է տարբեր տարածաշրջաններում՝ ապահովելով գործընկեր երկրների էներգետիկ համակարգերի կայուն ու անվտանգ զարգացումը և էներգիայի հասանելիություն զարգացող երկրներում, ինչպես նաև դիվանագիտական միջոցներով պաշտպանում է Ամերիկայի աշխարհաքաղաքական շահերը համաշխարհային էներգետիկայի ոլորտում: Էներգետիկայի դեպարտամենտը (DOE), որը կառավարում է ԱՄՆ-ի միջուկային ենթակառուցվածքը և

---

⁸ Տե՛ս **Boersma T., Johnson C.** (2018). U.S. Energy Diplomacy. *Columbia SIPA. Center On Global Energy Policy*. URL: <https://energypolicy.columbia.edu/sites/default/files/pictures/CGEPUSEnergyDiplomacy218.pdf>

ձևավորում է էներգետիկ անվտանգության ապահովման քաղաքականությունը, համակարգում է նաև ԱՄՆ արտաքին էներգետիկ քաղաքականությունն իր Արտաքին գործերի գրասենյակի միջոցով: Վերջինս համակարգում է միջազգային և ազգային էներգետիկ քաղաքականության նպատակները և համագործակցում այլ պետությունների ու միջազգային կազմակերպությունների հետ: Մինևույն ժամանակ Արտաքին գործերի գրասենյակը նպատակ ունի ավելացնել ԱՄՆ-ից էներգակիրների արտահանման ծավալները և խթանել ԱՄՆ էներգետիկ արդյունաբերության մրցունակությունն աշխարհում:

ԱՄՆ արտաքին էներգետիկ քաղաքականությունը հիմնականում ձևավորվում է խոշոր էներգետիկ ընկերությունների ազդեցության ներքո, որոնք ձգտում են ընդլայնել իրենց մուտքը նավթի և գազի համաշխարհային շուկայում, ինչը կարող է զգալիորեն ամրապնդել նրանց առաջատար դիրքերը ռեսուրսների անվտանգության առումով: ԱՄՆ-ի ներգրավվածությունը միջազգային կազմակերպություններում, ինչպիսիք են՝ Միջազգային էներգետիկ գործակալությունը (IEA), Վերականգնվող էներգետիկայի միջազգային գործակալությունը (IRENA), և միջկառավարական քաղաքական կազմավորումներում, օրինակ՝ Մեծ յոթնյակը (G7), նույնպես կարևոր դեր է խաղում միջազգային սպարեզում ԱՄՆ-ի էներգետիկ շահերի առաջխաղացման համար:

Իր հերթին, ԱՄՆ Միջազգային զարգացման գործակալությունը (USAID) ևս ակտիվորեն ներգրավված է ամբողջ աշխարհում ամերիկյան էներգետիկ առաջնահերթությունները խթանելու գործում: ԱՄՆ ՄԶԳ-ն վերականգնողական էներգետիկայի զարգացման ոլորտում մի շարք ծրագրեր է իրականացնում, որոնք նպաստում են վերականգնողական էներգետիկայի արտադրության տեղակայմանը, ֆինանսավորմանը և ցանցային ինտեգրմանը: 2010-2019 թթ. ԱՄՆ ՄԶԳ էներգետիկ ծրագրերի շնորհիվ վերականգնվող էներգետիկայի ավելի քան 162,000 ՄՎտ հզորության նախագծեր են իրականացվել 20 երկրներում⁹:

Համաձայն ԱՄՆ ՄԶԳ-ի 2022-2030 թթ. կլիմայական ռազմավարության՝ գործակալությունը նախատեսում է կրճատել առնվազն 80 երկրներում ջերմոցային գազերի արտանետումները: Ծրագրված է մինչև 2030 թվականը արտանետումները կրճատել 45%-ով՝ 2010 թ. համեմատ¹⁰: ԱՄՆ ՄԶԳ-ն շարունակում է աջակցել վերականգնվող էներգետիկայի տեխնոլոգիաների ներդրմանը և ինտեգրմանը: Բացի այդ, ԱՄՆ ՄԶԳ-ն ներգրավված է բազմաթիվ ծրագրերում, որոնք ուղղված են էներգետիկայի ոլորտում կոմունալ ծառայությունների արդյունավետությանը, իրավական դաշտի կարգավորմանը և էներգաարդյունավետության բարելավմանը ողջ աշխարհում:

⁹ See u Renewable Energy // USAID. URL: <https://www.usaid.gov/climate/renewable-energy>

¹⁰ See u USAID Climate Strategy 2022-2030. April 2022. URL: <https://www.usaid.gov/sites/default/files/documents/USAID-Climate-Strategy-2022-2030.pdf>

ԱՄՆ-ի կողմից կլիմայական օրակարգի խթանումն օգտագործվում է նաև որպես գործիք Ռուսաստանի և Չինաստանի դեմ աշխարհաքաղաքական մրցակցությունում: Համաձայն Բայդենի նախընտրական քարտզարշավի կլիմայական մանիֆեստի՝ կլիմայական օրակարգն օգտագործվելու է խաթարելու ԱՄՆ-ի համաշխարհային մրցակիցների ռազմավարական էներգետիկ նախագծերը՝ վճարներ կամ քվոտաներ սահմանելով աղտոտող երկրների համար¹¹: Մասնավորապես, ջանքերն ուղղված են լինելու չինական «Մեկ գոտի, մեկ ճանապարհ» մեծածավալ նախագծի՝ որպես չինական «փափուկ ուժի» հիմնարար գործիքի դեմ՝ նախաձեռնության մեջ ներգրավված երկրներում քիչ արտանետումներով էներգետիկայի ճյուղերում ներդրումներ կատարելու միջոցով՝ այդ երկրների էներգետիկ համակարգերը էներգիայի պահանջարկի նկատմամբ ավելի դիվերսիֆիկացված, անկախ և ճկուն դարձնելու համար: Միևնույն ժամանակ, մինչ ԱՄՆ-ն ջանքեր է գործադրում էկոլոգիապես մաքուր նորարարությունների ոլորտում համաշխարհային առաջատարը լինելու համար, Չինաստանը կրկնապատկում է նոր տեխնոլոգիաների արտադրությունը՝ սկսած արևային մարտկոցներից մինչև էլեկտրական մեքենաներ, և հավակնում է քիչ արտանետումներ ապահովող տեխնոլոգիաների արտադրության մեջ դառնալու առաջատար¹²:

ԱՄՆ-ն գազի մատակարարումների կայուն դիվերսիֆիկացման գործում դիրքավորվում է որպես եվրոպական տարածաշրջանի և ԵՄ ազդեցության գոտում գտնվող այլ երկրների հիմնական գործընկեր՝ նպաստելով բնական գազի նկատմամբ պահանջարկի կրճատմանը և ներդրումներին «կանաչ» տեխնոլոգիաներում¹³: Այսպես, համաձայն 2019 թ. Եվրոպական էներգետիկ անվտանգության և դիվերսիֆիկացման ակտի՝ ԱՄՆ-ն իր արտաքին քաղաքականությամբ ձգտում է աջակցելու «եվրոպական երկրներին՝ նվազեցնելու այն երկրների էներգառեսուրսներից կախվածությունը, որոնք օգտագործում են էներգետիկ կախվածությունը անհարկի քաղաքական ազդեցություն ունենալու համար, որոնցից է Ռուսաստանի Դաշնությունը, որն օգտագործում է բնական գազը այլ երկրներին հարկադրելու, ահաբեկելու և ներգործելու համար»¹⁴:

Հարկ է նաև նշել, որ ներկայումս հեղուկ բնական գազի շուկան զարգանում է արագ տեմպերով (տարեկան պահանջարկի աճը կազ-

¹¹ St' u The Biden Plan for a Clean Energy Revolution and Environmental Justice. URL: <https://joebiden.com/climate-plan/>

¹² St' u **Ladislav S., Tsafos N.** (2019). Energy Spheres of Influence. *Center for Strategic and International Studies*. URL: <https://www.csis.org/analysis/energy-spheres-influence>

¹³ St' u Joint Statement by President Biden and President von der Leyen on European Energy Security. June 27, 2022. URL: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2022/06/27/joint-statement-by-president-biden-and-president-von-der-leyen-on-european-energy-security/>

¹⁴ St' u H.R.1453-European Energy Security and Diversification Act of 2019. URL: <https://www.congress.gov/bill/116th-congress/house-bill/1453?q=%7B%22search%22%3A%5B%22H.+R.+83%22%5D%7D>

մում է 3-4%), և ԱՄՆ-ի նպատակներից է այդ գործընթացում տեղ գրա-
ղեցնելը: 2022 թ. առաջին կիսամյակում ԱՄՆ-ն դարձել է հեղուկ բնա-
կան գազի ամենամեծ արտահանողն աշխարհում: 2022 թ. հուլիսի
դրությամբ՝ ԱՄՆ-ի բնական գազի հեղուկացման հզորությունները
կազմել են միջինը 322.8 մլն մ³/օր՝ 393.6 մլն մ³/օր կարճաժամկետ առա-
վելագույն հզորությամբ:

Այս միտումը սկիզբ առավ հատկապես Դ. Թրամփի օրոք, ով իր
նախագահության հենց սկզբում հայտարարեց ամերիկյան էներգետիկ
գերակայության «ոսկե դարաշրջանի» սկզբնավորման մասին: Պարզ է,
որ դրան կարելի է հասնել առաջին հերթին ամերիկյան հեղուկ բնա-
կան գազի արտահանումը խթանելով, քանի որ Վաշինգտոնը բավա-
կանին սթափ է գնահատում գազի աճող պահանջարկը, որը 2050 թ.
ակնհայտորեն դառնալու է աշխարհում ամենապահանջված վառելի-
քը: Հետևաբար, կարևոր է կայուն տեղ գրավել այս շուկայում ինչպես
զուտ տնտեսական, այնպես էլ աշխարհաքաղաքական նպատակնե-
րով՝ ձևավորելով հիմնական մատակարարների հետ արդյունավետ
մրցակցության գործիքներ: Խոսքն առաջին հերթին Ռուսաստանի մա-
սին է, որը, լինելով գազատարներով բնական գազի մատակարար, «-
Յամալ ՀԲԳ»-ի (Ямал СПГ) գործարկումից հետո հավակնում է ավե-
լացնել իր մասնաբաժինը նաև հեղուկ բնական գազի շուկայում: Այս
մրցակցությունը հիմնականում ընթանալու է երկու կարևոր՝ եվրոպա-
կան և չինական շուկաներում գերիշխելու նպատակով: Առաջինում
շարունակվում է բնական գազի արդյունահանման ծավալների
կրճատման քաղաքականությունը, երկրորդում՝ գազի, այդ թվում՝ հե-
ղուկ բնական գազի սպառման արագընթաց աճը (մինչև 2030 թ. բնա-
կան գազի պահանջարկը Չինաստանում կհասնի 800 մլրդ մ³ -ի):

Սակայն ինչպես եվրոպական, այնպես էլ չինական շուկայում ամե-
րիկյան հեղուկ բնական գազը կարճաժամկետ և միջնաժամկետ հեռան-
կարում չունի մրցունակ լինելու հնարավորություն: Դրա պատճառները
օբյեկտիվ են և պայմանավորված են ոչ այնքան ամերիկյան հեղուկ բնա-
կան գազի բարձր գներով, որքան տրանսպորտային և լոգիստիկ բա-
ղադրիչով. եվրոպական շուկայում ամերիկյան հեղուկ բնական գազի
գնի կառուցվածքում բեռնափոխադրումների սակագները կազմում են
մոտ 30%: Հաշվի առնելով այս խնդիրը՝ հանուն շուկաների պայքարը
շարունակելու համար Վաշինգտոնը ստիպված է կիրառել երկու մեթոդ՝
դեմպինգ և սեփական շահերի առաջնություն իր սատելիտների միջոցով:
Այսպես, եթե դեմպինգը չափազանց թանկ է և կարող է կիրառվել միայն
ընտրովի՝ հիմնականում փոքր տնտեսությունների նկատմամբ (ինչպես
2017 թ. արվեց Լեհաստանի դեպքում), ապա սատելիտների օգտագոր-
ծումը բավականին խոստումնալից է: Եվ ոչ միայն աշխարհաքաղաքա-
կան, այլև կոմերցիոն տեսանկյունից: 2018 թ. դեկտեմբերին Կատարի
դուրս գալը ՕՊԵԿ-ից և Դոհայի՝ հեղուկ բնական գազի արտադրության

և արտահանման վրա կենտրոնանալու մտադրության մասին հայտարարությունները, ինչպես նաև ամերիկյան ենթակառուցվածքներում 20 մլրդ ԱՄՆ դոլար ներդրումներ կատարելու պլանները ցույց տվեցին, որ Կատարը և ԱՄՆ-ն կարող են ստեղծել «հեղուկ բնական գազի կարտել»։ Խթանելով Կատարի մուտքը եվրոպական շուկա՝ Վաշինգտոնն անմիջապես լուծում է երկու խնդիր. նախ՝ ստեղծում է հակակշիռ Մոսկվային (այսօր ռուսական «Գազպրոմը» ապահովում է Եվրոպայի ընդհանուր պահանջարկի մինչև 40%-ը), երկրորդ՝ Վաշինգտոնն ընդգծում է, որ երախտապարտ կլինի Դոհային խոստացված ներդրումների համար, որոնց կարիքը, ի դեպ, այժմ սուր է ԱՄՆ-ի համար՝ հաշվի առնելով ենթակառուցվածքների, մասնավորապես՝ էներգետիկ ենթակառուցվածքների արժեզրկումը։ Այս քաղաքականությունը մեծ մասամբ կրկնում է 1985 թ. իրողությունները, երբ խորհրդային տնտեսությանը հարվածելու համար Վաշինգտոնը Սաուդյան Արաբիային դրդեց գրեթե կրկնապատկելու նավթի արդյունահանումը, ինչն ինքնաբերաբար հանգեցրեց գների անկման. բարելի դիմաց 30 ԱՄՆ դոլարից այն իջավ մինչև 10 ԱՄՆ դոլարի։ Արդյունքում խորհրդային նավթարդյունաբերությունը հայտնվեց ծայրահեղ ծանր վիճակում, և ԱՄՆ-ն հնարավորություն ստացավ ներկրելու ավելի էժան նավթամթերք։

Ռուս-ուկրաինական հակամարտության և ԵՄ-ի՝ ռուսական գազի ներկրումը շարունակելու դժկամության պայմաններում Միացյալ Նահանգները հայտարարում է ԵՄ շուկան լրացուցիչ հեղուկ բնական գազի ծավալներով (առնվազն 15 մլրդ մ³ 2022 թ.) ապահովելու մասին։ 2022 թ. առաջին եռամսյակում ԱՄՆ-ի հեղուկ բնական գազի արտահանման ընդհանուր ծավալների ավելի քան 60%-ը բաժին է ընկել Եվրոպային՝ 2021 թ. վերջին եռամսյակի ընդամենը 37%-ի փոխարեն¹⁵։ ԱՄՆ-ն դեպի Եվրոպա հեղուկ գազի արտահանումը դիտարկում է որպես Ռուսաստանի հետ բանակցությունների լծակ, որը թույլ է տալիս թուլացնել նրա դիրքերը եվրոպական շուկայում։ Այսպես, ուկրաինական ճգնաժամի պայմաններում զգալիորեն արագացել են ԵՄ-ի համար «էներգետիկ անձրևանոցի» ստեղծման, ինչպես նաև Եվրոպայում Ռուսաստանի էներգետիկ դիվանագիտության դիրքերի թուլացման գործընթացները։ ԱՄՆ-ի մրցակից երկրների տնտեսությունների վրա ազդելու ևս մի լծակ է նավթի և գազի խոշոր արտադրողների, այդ թվում՝ Իրանի, Ռուսաստանի և Վենեսուելայի դեմ ընդլայնվող պատժամիջոցների ռեժիմների կիրառումը։

Այսպիսով, ԱՄՆ արտաքին էներգետիկ քաղաքականությունը նպատակաուղղված է առաջատար դիրքերը համաշխարհային էներգետիկ շուկայում պահպանելուն, ինչն իր հերթին օգնում է պահպանելու

---

¹⁵ Sté u **Ravikumar, A.P., Bazilian, M., Webber, M.E.** (2022). The US role in securing the European Union's near-term natural gas supply. *Nat Energy*, 7, p. 465–467. DOI: <https://doi.org/10.1038/s41560-022-01054-1>

լիբերալ աշխարհակարգը պետական և ոչ պետական քաղաքական դերակատարներից բխող մարտահրավերների պայմաններում: ԱՄՆ-ն, ինչպես այլ գլոբալ դերակատարներն ու էներգակիրների խոշոր արտադրողները, ցանկանում է ձեռք բերել որոշակի աշխարհաքաղաքական առավելություններ իր էներգետիկ ռեսուրսների արդյունահանման և ճկուն էներգետիկ դիվանագիտության շնորհիվ՝ համատեղելով պետական, հանրային և մասնավոր հատվածների ջանքերը: Ամերիկյան էներգետիկ դիվանագիտությունը նպատակ ունի թուլացնել իր հիմնական մրցակիցների դիրքերը էներգետիկ շուկաներում՝ ցանկանալով ազդեցություն գործել այդ շուկաների վրա և ապահովել գործընկեր երկրների էներգետիկ անվտանգությունն ու անկախությունը: ԱՄՆ-ի կողմից միջազգային կլիմայական օրակարգի խթանումը դառնում է ամերիկյան «փափուկ ուժի» արդյունավետ գործիք՝ ԱՄՆ-ն դիրքավորելով որպես միջազգային քաղաքական օրակարգը համակարգող առաջատար երկիր:

Այնուամենայնիվ, այսօր ԱՄՆ էներգետիկ դիվանագիտությունը բախվում է զգալի խոչընդոտների՝ կապված առաջին հերթին ուկրաինական հակամարտության հետ, ինչն էական փոփոխություններ է առաջ բերում համաաշխարհային էներգետիկ շուկայում: Մասնավորապես, ռուսական էներգակիրների մատակարարումների սահմանափակումը Եվրոպայում առաջնային է դարձնում եվրոպական էներգետիկ համակարգի դիվերսիֆիկացման անհրաժեշտությունը, սեփական արտադրական հզորությունների զարգացումը, ինչպես նաև մատակարարման նոր ուղիների որոնումը: Այս ամենը հնարավորություն է ստեղծում եվրոպական շուկայում ԱՄՆ-ի՝ որպես հեղուկ գազի առանցքային մատակարարի դիրքերի ամրապնդման համար աշխարհում տարեկան պահանջարկի 4% աճի պայմաններում: Միևնույն ժամանակ, կարևոր է ընդգծել, որ Մոսկվան հաշվի է առնում նաև նման սցենար. Ռուսաստանի էներգետիկ անվտանգության դրկտրինում նշվում է հեղուկ բնական գազի համաաշխարհային շուկայում ինտեգրվելու կարևորությունը՝ անհրաժեշտ արտադրական հզորություններ ստեղծելով («Յամալ ՀԲԳ», «Մախալին-1» և այլն)¹⁶: Այս ուղղության զարգացման համար առանձնահատուկ նշանակություն ունի Արկտիկայի, այսպես կոչված, Հյուսիսային ծովային ճանապարհը, որտեղ շարունակվելու է ԱՄՆ-ի և Ռուսաստանի մրցակցությունը: Ակնհայտ է, որ նման քաղաքականությունն ազդում է նաև համաաշխարհային էներգետիկ շուկաների և աշխարհաքաղաքական գործընթացների վրա: Այս համատեքստում «ՕՊԵԿ+» գործարքը շարունակում է մնալ առանցքային մարտահրավեր ԱՄՆ էներգետիկ ռազմավարությանը:

¹⁶ St' u Energy Security Doctrine of the Russian Federation. Approved by Decree of the President of the Russian Federation of May 13, 2019 No. 216. URL: http://www.scrf.gov.ru/security/economic/energy_doc/

Հարավկովկասյան վեկտորը ԱՄՆ էներգետիկ դիվանագիտության մեջ

ԱՄՆ արտաքին էներգետիկ քաղաքականության առանցքային առաջնահերթություններից են իր էներգետիկ քաղաքականության խթանումը, համակարգումը և իրագործումը տարբեր երկրներում ու տարածաշրջաններում՝ ԱՄՆ շահերին համահունչ: Հարավային Կովկասը առանձնահատուկ տեղ է զբաղեցնում ԱՄՆ արտաքին էներգետիկ քաղաքականության մեջ՝ պայմանավորված մի քանի գործոններով: Առաջին հերթին՝ հարավկովկասյան տարածաշրջանը, գտնվելով գերտերությունների խաչմերուկում, իր աշխարհագրական տեղադիրքով ռազմավարական նշանակություն ունի և «կամրջի» դեր է կատարում միջազգային կարևորագույն առևտրային ուղիներ ու էներգետիկ ենթակառուցվածքներ միացնելու գործում: Տարածաշրջանի պետությունները դարձել են «երկրներ-դարպասներ»՝ ծառայելով «կամուրջներ տերությունների, տարածաշրջանների կամ պետությունների միջև», «կապելով աշխարհի տարբեր հատվածները և դյուրին դարձնելով ժողովուրդների, ապրանքների և գաղափարների տեղաշարժը»՝ համաձայն Ս. Բ. Կոհենի աշխարհաքաղաքական հայեցակարգի¹⁷: Հարավային Կովկասն ԱՄՆ-ի համար հնարավոր հարթակ է իր աշխարհաքաղաքական մրցակիցներին՝ առաջին հերթին Ռուսաստանին, Իրանին և Չինաստանին դիմակայելու համար: Այդ նպատակով 1990-ականների սկզբից՝ հարավկովկասյան երեք պետությունների՝ Հայաստանի, Վրաստանի և Ադրբեջանի անկախացումից հետո, ԱՄՆ-ն հատուկ ուշադրություն է դարձրել այս պետությունների հետ քաղաքական, տնտեսական և ռազմական համագործակցության զարգացմանը: Այս տարածաշրջանում ամերիկյան արտաքին քաղաքականության կարևոր բաղադրիչ են եղել ժողովրդավարական արժեքների տարածումը և մարդու իրավունքների պաշտպանությունը քաղաքական, դիվանագիտական և հումանիտար լծակների միջոցով: Վերջին տասնամյակների ընթացքում Հարավային Կովկասում ԱՄՆ-ն ակտիվորեն օգտագործել է էներգետիկ դիվանագիտությունը իբրև արժեքավոր գործիք: Այն հնարավորություն է տվել դիվերսիֆիկացնելու էներգիայի մատակարարման աղբյուրները, ստեղծելու էներգետիկ նոր շուկաներ և արտահանման նոր հնարավորություններ կասպյան էներգակիրների համար, որոնք եկամտի կարևոր աղբյուր են հարավկովկասյան երկրների համար:

ԱՄՆ-ի մեծ հետաքրքրությունը կասպից-սևծովյան մեգատարածաշրջանի նկատմամբ հիմնականում պայմանավորված է նավթի և գազի պաշարների առկայությամբ, ուստի Վաշինգտոնը ձգտում է մուտք ապահովել ածխաջրածնային պաշարների և դրանց փոխադրման ուղիների նկատմամբ: Զարգացնելով համագործակցությունը այդ

¹⁷ Տե՛ս **Cohen S. B.** (2015). *Geopolitics: The Geography of International Relations*. Third Edition. Rowman & Littlefield, p. 37-54:

երկրների հետ՝ ԱՄՆ-ն փորձում է լուծել իր էներգետիկ անվտանգության ապահովման և Հարավային Կովկասում ու Կասպից ծովի տարածաշրջանում իր աշխարհաքաղաքական ու տնտեսական դիրքերի ամրապնդման խնդիրները:

Կասպից տարածաշրջանի նկատմամբ նման մոտեցումն արտացոլված է ԱՄՆ ռազմավարական փաստաթղթերում: 1998 թ. Քլինթոնի վարչակազմի հրապարակած «Ազգային անվտանգության ռազմավարություն նոր դարաշրջանի համար» փաստաթղթում ընդգծվում է Կասպից ծովի ավազանի նշանակությունը նավթի պոտենցիալ պաշարների առումով՝ «առաջիկա տասնամյակների ընթացքում համաշխարհային էներգետիկ պահանջարկը բավարարելու համար»: Այստեղ առաջնահերթություն է համարվում տարածաշրջանում բազմաթիվ խողովակաշարերի և Կասպից ծովով, Անդրկովկասի և Թուրքիայի տարածքով անցնող «Արևելք-Արևմուտք» նավթի և գազի արտահանման ուղիների զարգացումը¹⁸: Համաձայն 2002 թ. «Ամերիկայի Միացյալ Նահանգների ազգային անվտանգության ռազմավարության» միջազգային տնտեսական աճի ապահովման համար ռազմավարական առաջնահերթություններից է էներգետիկ անվտանգության ամրապնդումն էներգակիրներ մատակարարող երկրների և մասնավորապես Կասպից ծովի տարածաշրջանի հետ համագործակցություն հաստատելու միջոցով՝ մատակարարվող էներգիայի աղբյուրների ու տեսակների ընդլայնման նպատակով¹⁹: Մակայն այդ ժամանակահատվածում Կասպից ծովի էներգառեսուրսների քանակն ու նշանակությունը չափազանցված էին տարածաշրջանային և համաշխարհային էներգետիկ շուկաների համար, ուստի առաջ էին բերվում անիրատեսական ակնկալիքներ:

Վերջին տասնամյակների ընթացքում ամերիկյան և համաշխարհային էներգետիկ համակարգում կառուցվածքային փոփոխությունները, ինչպիսիք են՝ թերթաքարային հեղափոխությունը, հեղուկ բնական գազի շուկայի աճը, վերականգնվող էներգետիկայի զարգացումը, համաշխարհային էներգիայի մատակարարման համար դարձել են առավել կարևոր աղբյուրներ, քան Կասպից ծովի ավազանը: Դրանք ստվերել են Կասպից ծովի էներգետիկ ռեսուրսների գործարկման կարևորությունը համաշխարհային էներգետիկ շուկաների և հատկապես ամերիկյան էներգետիկ համակարգի զարգացման գործում: ԱՄՆ-ի հետագա ազգային անվտանգության ռազմավարություններում Կասպից ծովի տարածաշրջանի և Հարավային Կովկասի կարևորությունը էներգետիկ ռեսուրսների առումով այլևս չի ընդգծվել:

ԱՄՆ-ի այժմյան արտաքին քաղաքականության մեջ կարևորվում են Միացյալ Նահանգների անվտանգային և տնտեսական շահերը Հարավային Կովկասում, սակայն դրանք չունեն կենսական նշանակու-

¹⁸ St' u A National Security Strategy For a New Century. The White House. October. 1998:

¹⁹ St' u The National Security Strategy of the United States. The White House. September. 2002:

յուն ամերիկյան ռազմավարության համար: Միննույն ժամանակ տարածաշրջանում ԱՄՆ արտաքին քաղաքականության կարևոր ուղղություն է Ռուսաստանի գերիշխող դիրքերի թուլացումը²⁰:

Իր էներգետիկ դիվանագիտության միջոցով ԱՄՆ-ն դիվերսիֆիկացնում է հարավկովկասյան պետությունների ազգային էներգետիկ համակարգերը և նպաստում Ռուսաստանի վերահսկողությունից դուրս՝ Կասպից ծովի էներգակիրների համար նոր ու հուսալի փոխադրման ուղիների կառուցմանը: Տրանսպորտային նախագծերը նպատակաուղղված են տրանսպորտային ուղիների կամ խողովակաշարերի նկատմամբ որևէ երկրի մենաշնորհից խուսափելուն: Տարածաշրջանային ենթակառուցվածքների զարգացմանն ուղղված ԱՄՆ-ի աջակցությունը կարող է նպաստել տարածաշրջանային համագործակցության կառուցմանը և ստեղծել արևմտամետ ուղղվածություն ունեցող ինստիտուտներ ու շահագրգիռ խմբեր՝ այդպիսով խթանելով ամերիկյան «փափուկ ուժի» հզորացմանը տարածաշրջանում²¹: Ավելին, ամերիկյան շահերի տեսանկյունից կասպյան էներգառեսուրսները հավակնոտ դերակատարություն կարող են ունենալ ռուսական գազի ներկրումից եվրոպական երկրների կախվածության նվազեցման, ինչպես նաև տարածաշրջանի նավթագազային ոլորտներում ամերիկյան ընկերությունների մասնակցության ապահովման գործում՝ նրանց համար ստեղծելով առավելագույն տնտեսական նախապատվություններ:

Տարածաշրջանի աշխարհառազմավարական նշանակությունը ԱՄՆ-ի և այլ գլոբալ դերակատարների համար պայմանավորված է տնտեսական և քաղաքական շահաբաժիններ ապահովող տարանցիկ ուղիների զարգացման գործում աճող մրցակցությամբ: Կասպյան տարածաշրջանն ամբողջությամբ դարձել է եվրասիական առանցքային «Արևելք-Արևմուտք» և «Հյուսիս-Հարավ» առևտրային ճանապարհների հատման կետ: Ամերիկյան դիվանագիտությունն ակտիվ լոբբինգ է իրականացնում էներգակիրների փոխադրման ուղիների դիվերսիֆիկացման ուղղությամբ՝ եռանդուն աշխատելով «Արևելք-Արևմուտք» (TRACECA) միջանցքի ձևավորման ուղղությամբ, որը շրջանցում է Ռուսաստանը Կենտրոնական Ասիայից, Կասպից ծովի ավազանից ձգվելով դեպի Արևմտյան Եվրոպա Ադրբեյջանի, Վրաստանի և Թուրքիայի տարածքով: Այս նախագիծն ուղղակիորեն հակասում է Ռուսաստանի նախաձեռնած «Հյուսիս-Հարավ» միջազգային տրանսպորտային միջանցքին, որը նպատակ ունի դիվերսիֆիկացնել Կովկասով և Պարսից ծոցով անցնող Հյուսիսային Եվրոպան Ասիայի հետ կապող երթուղիները:

²⁰ Տե՛ս **Rumer E., Sokolsky R., Stronski P.** (2017). U.S. Policy toward the South Caucasus: Take Three. Carnegie Endowment for International Peace. P. 3-4:

²¹ Տե՛ս **Blank S.** What the Biden Administration Can and Should do in the South Caucasus. February 8, 2021. // The Central Asia-Caucasus Institute and Silk Road Studies Program Joint Center. URL: <https://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/13661-what-the-biden-administration-canand-should-do-in-the-south-caucasus.html>

ԱՄՆ-ի համար մտահոգիչ է նաև Կովկասում ու կասպից-սևծովյան տարածաշրջանում Չինաստանի աճող ներկայությունը, քանզի ԱՄՆ-ի կողմից Չինաստանը դիտարկվում է որպես տնտեսական և քաղաքական առանցքային մրցակից: «Մեկ գոտի, մեկ ճանապարհ» նախաձեռնության շրջանակներում նախատեսված ցամաքային կարևոր ուղիներից մեկը համընկնում է պատմական Մետաքսի ճանապարհին և Կենտրոնական Ասիայի, Իրանի ու Թուրքիայի տարածքով անցնում է դեպի Եվրոպա: Նախաձեռնության շրջանակներում այլընտրանքային է համարվում Կասպից ծովից դեպի Թուրքիա և Եվրոպա ձգվող ճանապարհը, որն անցնում է Հարավային Կովկասով: Չնայած «Արևելք-Արևմուտք» (TRACECA) նախագծի հետ չինական նախաձեռնության համապատասխանությանը՝ Վաշինգտոնը զգուշորեն է մոտենում Չինաստանի տնտեսական ներթափանցմանը Հարավային Կովկաս և կասպից-սևծովյան տարածաշրջան: «Արևելք-Արևմուտք» ճանապարհը, հատկապես Բաքու-Թբիլիսի-Կարս երկաթուղին, առավել արդիական է Վրաստանի ու Ադրբեջանի համար: Ադրբեջանի և Թուրքիայի հետ լարված հարաբերությունների պայմաններում Հայաստանի հնարավորությունները սահմանափակ են «Մեկ գոտի, մեկ ճանապարհ» նախաձեռնության շրջանակներում: Հնարավոր տարբերակ կարող է դիտարկվել «Հյուսիս-Հարավ» տրանսպորտային միջանցքը, որը, անցնելով Իրանի, Հայաստանի և Վրաստանի տարածքով, միացնում է Հնդկական օվկիանոսն ու Պարսից ծոցը Սև ծովին: Այսպիսով, ծրագրի բաղադրիչ մաս կարող է դառնալ Հայաստանի սահմանները Իրանի և Վրաստանի հետ կապող Մեդրի-Երևան-Բավրա մայրուղին²²: Տարածաշրջանում չինական ազդեցության աճի վերաբերյալ ԱՄՆ-ի մտավախությունները հիմնավորվում են չին-իրանական հարաբերությունների խորացմամբ, որոնք ամրագրվեցին 2021 թ. մարտի 27-ին Չինաստանի և Իրանի միջև կնքված համապարփակ ռազմավարական գործընկերության ծրագրով: Իրավիճակը կարող է առավել բարդանալ ԱՄՆ-ի տեսանկյունից՝ Ռուսաստանի և Իրանի միջև ռազմավարական գործընկերության խորացմամբ: Այս գործընթացները ոչ միայն կօգնեն Ռուսաստանին շրջանցելու պատժամիջոցները, այլև կնպաստեն Վաշինգտոնի համար հզոր տարածաշրջանային հակակշիռ ստեղծելուն: Նման պայմաններում մեծանում է համաշխարհային տերությունների խաչմերուկում գտնվող Հարավկովկասյան երկրների կարևորությունը:

Հայաստանը, Վրաստանը և Ադրբեջանն ունեն արտաքին քաղաքականության տարբեր վեկտորներ, որոնք որոշ խոչընդոտներ են ստեղծում տարածաշրջանում ԱՄՆ-ի կողմից արդյունավետ էներգետիկ դիվանագիտության իրականացման և հարավկովկասյան երկրների հա-

²² Տե՛ս **Zabakhidze M., Gabriadze I., Beradze R., Khishtovani G.** Connectivity, Trade and Financial Integration of the South Caucasus Via the Belt and Road Initiative (BRI). Caucasus Analytical Digest No. 111, October 2019, p. 3-9:

մագործակցության համար: Հարավային Կովկասը ներքուստ բաժանված է երկու դաշինքների միջև, որոնց սահմաններն ավելի հստակ են դառնում 2020 թ. Արցախյան երկրորդ պատերազմից և 2022 թ. ուկրաինական հակամարտության սկսվելուց հետո: Առաջին դաշինքը ներկայացնում են Ադրբեյջանը, Վրաստանը և Թուրքիան, իսկ երկրորդը՝ Ռուսաստանը, Հայաստանը և Իրանը²³: Դաշինքների անդամները թեև համագործակցում են ռազմական, տնտեսական և այլ ռազմավարական ոլորտներում, սակայն նրանցից յուրաքանչյուրը փորձում է հետամուտ լինել իր շահերին և որոշակի տնտեսական օգուտներ ստանալ տարածաշրջանով անցնող խոշոր էներգետիկ նախագծերից: Տարածաշրջանում երկիմաստ և բարդ աշխարհաքաղաքական գործընթացներն անհրաժեշտ են դարձնում ամերիկյան արտաքին քաղաքականության մեջ վերանայել Հարավային Կովկասի կարևորությունը և մեծացնել ԱՄՆ աջակցությունը տարածաշրջանային էներգետիկ նախագծերին և ենթակառուցվածքների կառուցմանը՝ հիմնականում ԵՄ-ի հետ համագործակցության շրջանակներում: Այնուամենայնիվ, ժամանակակից իրողություններում Վաշինգտոնի արտաքին քաղաքականության մեջ առաջնահերթ խնդիր է համարվում վերջինիս ներգրավվածությունը Հարավային Կովկասում ընթացող հակամարտությունների կանխարգելմանը²⁴:

Հայաստանը իր նորանկախ պատմության ընթացքում ավանդաբար հավասարակշռել է իր արտաքին քաղաքականությունը՝ համագործակցելով Ռուսաստանի հետ անվտանգային, իսկ արևմտյան երկրների հետ տնտեսական ու առևտրային կապերի խորացման հարցերով՝ միաժամանակ համագործակցելով համաշխարհային ուժային այլ կենտրոնների հետ: Բացի այդ, Հայաստանը Ռուսաստանի ռազմավարական գործընկերն է և սերտորեն համագործակցում է վերջինիս հետ ռազմական, տնտեսական, էներգետիկ և այլ ոլորտներում: Երևանը դրական է վերաբերվում ժողովրդավարական բարեփոխումներին՝ ակտիվորեն համագործակցելով եվրոպական և ամերիկյան ինստիտուտների հետ: Հայաստանն ամենախոցելին է տարածաշրջանում էներգակիրների մատակարարումների անվտանգության, հուսալիության և մատակարարման ուղիների դիվերսիֆիկացման տեսանկյունից՝ Արցախյան հակամարտության հետևանքով Ադրբեյջանի և Թուրքիայի կողմից տրանսպորտային շրջափակման և սեփական ածխաջրածնային ռեսուրսներ չունենալու պատճառով: Հայաստանը մեծապես կախված է Վրաստանի տարածքով մատակարարվող ռուսական էներգառեսուրսների ներմուծումից: Հայաստանը նաև սահմանափակ քանակությամբ բնական գազ է ներկրում Իրանից՝ «գազ՝ էլեկտրաէներգիայի դիմաց» հայ-իրանական ծրագրի շրջանակներում:

²³ Տե՛ս Boltuc S. Gli interessi dell' Iran nel Caucaso. SpecialEurasia. 2022. p. 25-26:

²⁴ Տե՛ս Rumer E., Sokolsky R., Stronski P. U.S. Policy toward the South Caucasus: Take Three. Carnegie Endowment for International Peace. 2017:

Վրաստանը թեև չունի նավթի կամ բնական գազի զգալի պաշարներ, սակայն Վաշինգտոնը դիտարկում է Թբիլիսին հիմնականում որպես Ռուսաստանը շրջանցող, էներգակիրների փոխադրման այլընտրանքային ենթակառուցվածք ունեցող երկիր և կարևոր աշխարհագրական գոտի «Արևելք-Արևմուտք» միջազգային տրանսպորտային միջանցքի համար: Էներգետիկ ոլորտում Թուրքիայի, Վրաստանի և Ադրբեջանի համագործակցությունը նոր հեռանկարներ է ստեղծում Վրաստանի համար՝ միաժամանակ նպաստելով տարածաշրջանում պանթուրքական ազդեցության աճին և վրացական տնտեսության մեջ թուրքական կապիտալի գերակայությանը: Վրաստանն ինտենսիվորեն համագործակցում է ԵՄ-ի հետ էներգետիկ ոլորտում 2014 թ. Վրաստանի և ԵՄ-ի միջև ստորագրված Ասոցացման համաձայնագրի շրջանակներում: Վրաստանին հաջողվել է դիվերսիֆիկացնել իր էներգետիկ համակարգը վերականգնվող էներգետիկայի, մասնավորապես հիդրոէներգետիկայի ակտիվ զարգացման շնորհիվ, ինչը թույլ է տալիս դիմակայել արդի կլիմայական օրակարգի մարտահրավերներին:

ԱՄՆ աջակցությունը Վրաստանին հիմնականում ուղղված է էներգետիկ ոլորտի ֆինանսավորմանը: ԱՄՆ-ն շահագրգռված է վրացական էներգետիկ համակարգի դիվերսիֆիկացմամբ, ինչը օգնում է Վրաստանին խուսափելու չինական, ռուսական կամ այլ կապիտալի կախվածությունից: Համաձայն այս տրամաբանության՝ ԵՄ-ի հետ համագործակցության շրջանակներում և Համաաշխարհային բանկի, ԱՄՆ ՄԶԳ-ի ու Միացյալ Նահանգների էներգետիկ ասոցիացիայի (USEA) աջակցությամբ, Թբիլիսիում դիտարկվում է Սև ծովի հատակով դեպի Ռումինիա ստորջրյա էլեկտրակենտրոնի փոխանցման գծի կառուցումը՝ երկու երկրների էլեկտրական ցանցերի դիվերսիֆիկացման հուսալիության և անկախության բարձրացման նպատակով:

Ադրբեջանն ունի տարածաշրջանում էներգետիկ ու տրանսպորտային հանգույց դառնալու ներուժ՝ աճիաջրածնային ռեսուրսների առատության և աշխարհագրական հարմար դիրքի շնորհիվ: ԱՄՆ-ն Ադրբեջանը դիտարկում է հիմնականում որպես առանցքային գործընկեր Եվրոպային առանց Ռուսաստանի մասնակցության աճիաջրածնային ռեսուրսներ մատակարարելու գործում՝ տարածաշրջանային էներգետիկ ու լոգիստիկ նախագծերին նրա մասնակցության և նավթի ու բնական գազի պաշարների առկայության համատեքստում: Վերջին տասնամյակներում Վաշինգտոնը Ադրբեջանի նավթի և գազի պաշարները դիտարկել է որպես տարածաշրջանի բոլոր խնդիրների օպտիմալ լուծման գործիք, ինչը միաժամանակ եկամուտներ է ապահովել երկրի վերակառուցման համար և մուլտիպլիկատորի էֆեկտով ազդել այլ տնտեսությունների վրա²⁵: ԱՄՆ-ն և ԵՄ-ն զգալիորեն օգնել են Ադրբե-

²⁵ Տե՛ս նույն տեղը, էջ 13:

ջանին 1994 թ.՝ ամրագրելու, այսպես կոչված, «Դարի պայմանագիրը» Ադրբեջանի պետական նավթային ընկերության (SOCAR) և արտասահմանյան տասնմեկ նավթային ընկերությունների (ներառյալ BP, Amoco, Unocal, Statoil, Ramco, Exxon Mobil և այլն) կոնսորցիումի միջև, ինչը թույլ է տվել կասպյան էներգետիկ համակարգը ինտեգրել համաշխարհային էներգետիկ շուկային:

ԱՄՆ-ն ակտիվ մասնակցություն է ունեցել Բաքու-Թբիլիսի-Ջեյհան նավթամուղի և Բաքու-Թբիլիսի-Էրզրում գազատարի կառուցմանը՝ ադրբեջանական էներգակիրների մատակարարումը համաշխարհային շուկա ապահովելու նպատակով: Դա ոչ միայն օգնում է դիվերսիֆիկացնելու էներգակիրների մատակարարումը կասպից-սևծովյան մեգատարածաշրջանում՝ շրջանցելով ռուսական գործոնը, այլ նաև հետամուտ է լինում Վրաստանին և Ադրբեջանին հեռու պահել ռուսական ազդեցությունից: Հարկ է նշել, որ տարածաշրջանային աշխարհաքաղաքական գործընթացների տրամաբանության շրջանակներում Հայաստանը դուրս է մնացել խողովակաշարերի նախագծերի իրագործման գործընթացներից:

Հարավային Կովկասը մեծ առումով ծառայում է որպես տրանսպորտային միջանցք անդրկասպյան խողովակաշարի համար, որը հսկայական քանակությամբ գազ և նավթ է մատակարարում Թուրքմենստանից և Ղազախստանից Եվրոպա ստորջրյա խողովակաշարով՝ Ադրբեջանի, Վրաստանի և Թուրքիայի տարածքներով՝ շրջանցելով Ռուսաստանը և Իրանը: Մա ընդարձակելու է Վրաստանի և Ադրբեջանի հնարավորությունները որպես տրանսպորտային հանգույցների և Թուրքիայի ռազմավարական նշանակությունը կասպից-սևծովյան մեգատարածաշրջանում ու Եվրոպայում: Անդրկասպյան խողովակաշարի կառուցման նախագիծը «Հարավային գազային միջանցքի» արևելյան ուղղությունն է՝ նախաձեռնված ԵՄ-ի կողմից: Այդ միջանցքի նպատակն է նվազեցնել Եվրոպայի կախվածությունը ռուսական էներգակիրներից և ստեղծել մատակարարման այլընտրանքային ուղիներ: Կովկասից եվրոպական և համաշխարհային էներգետիկ շուկաներ նավթ ու գազ տեղափոխող Անդրկասպյան խողովակաշարի կառուցումը տարածաշրջանում ԱՄՆ էներգետիկ քաղաքականության առանցքային ուղղությունն է: Այն համապատասխանում է Վաշինգտոնի հիմնական նպատակին՝ աջակցել ինքնիշխան տնտեսությունների և էներգետիկ համակարգերի կառուցմանը Հարավային Կովկասում և Եվրոպայում:

Եզրակացություն

ԱՄՆ-ի էներգետիկ քաղաքականությունն ուղղված է աշխարհի տարբեր տարածաշրջաններից էներգակիրների ներմուծման դիվերսիֆիկացմանը, ինչպես նաև սեփական էներգետիկ շահերի առաջնորմանը: Մասնավորապես, ներկայումս ածխաջրածինների և հատկապես

ԱՄՆ-ից հեղուկ բնական գազի մատակարարման առավել հեռանկարային շուկաներն են Եվրոպան և Հարավարևելյան Ասիան: Միննույն ժամանակ, ակններն են ԱՄՆ-ի շահերը նաև Կենտրոնական Ասիայի տարածաշրջանում, որոնցով պայմանավորված՝ Հարավային Կովկասը կասպյան ածխաջրածինների Եվրոպա տարանցման նպատակով դառնում է խիստ կարևոր ԱՄՆ-ի համար: Նավթի կանխատեսելի գներն այսօր կարևոր նախապայման են ԱՄՆ-ի՝ որպես նավթ և նավթամթերք սպառող առաջատար երկրի էներգետիկ անվտանգության և սոցիալ-տնտեսական կայունության ապահովման առումով: Համաշխարհային էներգետիկ շուկայում տիրող անկայունությունը բազմաթիվ ռիսկեր է ստեղծում ԱՄՆ-ի համար՝ ազդելով նաև ներքին գների վրա, ինչը թելադրում է ԱՄՆ-ին իր էներգետիկ դիվանագիտությունը դիվերսիֆիկացնելու ուղիներ փնտրել:

Համաշխարհային տերությունների միջև խորացող հակասությունների աճի և գլոբալ առումով տնտեսական փոխգործակցության պայմանների բարդացման պայմաններում հարավկովկասյան տարածաշրջանը առավել կարևոր է դառնում ամերիկյան արտաքին էներգետիկ ռազմավարության համար՝ էներգետիկ շուկաների և ենթակառուցվածքային համակարգերի առումով: Կանխատեսելի է, որ Բայդենի վարչակազմի օրոք ԱՄՆ էներգետիկ քաղաքականությունը հարավկովկասյան տարածաշրջանում ուղղված կլինի ազգային էներգետիկ համակարգերի դիվերսիֆիկացմանը և կասպյան տարածաշրջանում միջազգային էներգետիկ ու տրանսպորտային միջանցքների կառուցման խթանմանը՝ նպատակ ունենալով թուլացնել Ռուսաստանի գերիշխող դիրքը տարածաշրջանային էներգետիկ շուկաներում: Միննույն ժամանակ ԵՄ-ն շարունակում է մնալ ԱՄՆ-ի գլխավոր գործընկերը տարածաշրջանում փոխադարձ էներգետիկ շահերի առաջխաղացման գործում: ԱՄՆ-ի կողմից գլոբալ կլիմայական օրակարգի ակտիվ խթանումը որոշակի ազդեցություն կունենա հարավկովկասյան պետություններում՝ պայմանավորված վերականգնվող էներգիայի աղբյուրների օգտագործմանն ու ընդլայնմանն ուղղված ամերիկյան մասնավոր և պետական հատվածների աջակցությամբ: Այս երկրներում վերականգնվող էներգիայի հզորությունների ավելացումը բնապահպանական նշանակությունից գատ կնպաստի նրանց տնտեսությունների դիվերսիֆիկացմանը և ինքնիշխանացմանը: Մակայն տարածաշրջանային չլուծված հակամարտությունները որոշակի դժվարություններ և ռիսկեր են ստեղծում տարածաշրջանային էներգետիկ մեծ նախագծերի իրականացման համար: ԱՄՆ արտաքին քաղաքականության ներկայիս հիմնական վեկտորի ձևավորման ևս մեկ պատճառական գործոն է Հարավային Կովկասում հակամարտությունների կարգավորման և կանխարգելման հարցում առաջնային դերի ստանձնումը:

ВАГЕ ДАВТЯН, СИЛЬВА ХАЧИКЯН – *Вызовы энергетической дипломатии США в условиях трансформации мировых энергетических рынков (южно-кавказский вектор)*. – В статье рассматриваются ключевые аспекты энергетической дипломатии США в контексте трансформации мирового энергетического рынка на современном этапе. Изучены основные стратегические документы США, затрагивающие проблемы энергетической безопасности и энергетической стратегии. Представлены особенности концепций «энергетического доминирования» (Трамп) и «энергетической независимости» (Никсон) с точки зрения их реализации в контексте современных политических и экономических вызовов. Рассмотрена структура энергетического баланса США, что позволило определить уровень зависимости от внешних поставок углеводородного сырья, особенно нефти. Приоритеты США на углеводородном рынке (как природного газа, так и нефти) и возобновляемых источников энергии исследуются сквозь призму климатической повестки (в частности, Парижского соглашения 2015 г.). Особое внимание уделяется вопросам экспорта сжиженного природного газа (СПГ) из США, особенно на европейские рынки. Определены ключевые риски и вызовы энергетической дипломатии США в контексте конфликта на Украине, а также геополитического противостояния с Россией. Рассмотрена энергетическая стратегия США на Южном Кавказе. Выявлены основные особенности энергетического сотрудничества США с Арменией, Грузией и Азербайджаном в контексте геополитических вызовов.

Ключевые слова: *США, энергетика, дипломатия, безопасность, изменение климата, Южный Кавказ*

VANE DAVTYAN, SILVA KHACHIKYAN – *The U.S. energy diplomacy challenges in the condition of world energy markets transformation (South Caucasus vector)*. - The article considers the key aspects of the US energy diplomacy in the context of the transformation of the global energy market at the present stage. The main strategic documents of the U.S., affecting the problems of energy security and energy strategy, are studied. The features of the concepts of "energy dominance" (Trump) and "energy independence" (Nixon) are presented from the point of view of their implementation in the context of modern political and economic challenges. The structure of the U.S. energy balance is considered, which made it possible to determine the level of dependence on external supplies of hydrocarbon raw materials, especially oil. The priorities of the U.S. in the hydrocarbon market (both natural gas and oil) and renewable energy are studied through the prism of the climate agenda (in particular, the 2015 Paris agreement). Special attention is paid to the issues of liquefied natural gas (LNG) export from the U.S., especially towards European markets. The key risks and challenges of US energy diplomacy in the context of the conflict in Ukraine as well as geopolitical confrontation with Russia are identified. The US energy strategy in the South Caucasus is considered. The main features of the U.S. energy cooperation with Armenia, Georgia and Azerbaijan in the context of geopolitical challenges are revealed.

Keywords: *U.S., energy, diplomacy, security, climate change, South Caucasus*